

ПОГЛИБЛЕННЯ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПРОТИСТОЯННЯ В ГАЛИЧИНІ НА ЗЛАМІ ХІХ–ХХ ст.

Політика «нової ери» запропонована К.Бадені з метою нормалізації відносин між поляками і українцями в Галичині зазнала краху. Найбільше напруження і навіть відкритого протистояння викликали питання шкільної освіти українською мовою, відкриття україномовного університету у Львові, дискримінаційне щодо українців виборче законодавство і, навіть залізничні квитки як один із мовних аспектів. Нами розглянуто причини і хід даного конфлікту, проаналізована історіографія проблеми; визначено місце, яке посідали в ньому намісники Галичини, які за національною приналежністю були поляками.

Ключові слова: Галичина, українці, поляки, намісник

«Весна народів» активізувала зусилля українців Галичини направлені на здобуття щонайменше автономії у складі Австрійської імперії, а як програма максимум – разом з українцями Наддніпрянщини добиватися розбудови соборної України. Ці прагнення зіштовхнулися із бажанням поляків відродити втрачену наприкінці ХVІІІ століття державність. І, звичайно, польська спільнота й чути не хотіла про якусь українську державність, чи бодай реалізацію права українців на культурно-національну автономію. Віденський уряд вміло використовував на власну користь протиріччя між двома слов'янськими народами. Необхідно зазначити, що відносини між поляками та українцями то набували загострення, то доходили до певного порозуміння. Адже досвід спільного проживання впродовж віків давав підстави до пошуку компромісу.

Маємо зазначити, що в загальних рисах культурно-освітні та соціально-економічні процеси в середовищі українського населення Галичини, його відстоювання своїх прав вже досліджено у роботах українських науковців О. Аркуші [1-2], Я. Грицака [3], Т. Гунчака [4], М. Демковича-Добрянського [5], Л. Зашкільняка і М. Крикуна [6], К. Левицького [7], І. Монолатія [8], Ю. Михальського [9], М. Мудрого [10], І. Самаранцева [11], Ю. Плекана [12], О. Сухого [13], Д.П. Химки [14], І. Чорновола [15-17] та інших, а також поль-

ських істориків Я. Мокляка [18], Ю. Грухалю [19], Ст. Гродзіцкого [20] та француза Д. Бовуа [21].

«Весна народів» розбудила жагу народів, що населяли Австрійську імперію до відстоювання власних інтересів з метою самовизначення. В цій ситуації неминучим було виникнення протистояння українців та поляків, особливо у Східній Галичині. Більш заможне польське населення мало кращі можливості скористатися із проголошеного владою принципу культурно-національної автономії, а згодом посіли ключові позиції в Крайовій адміністрації, в тому числі вони делегували свого представника на посаду намісника Галичини, який мав достатньо великі повноваження. Галичина лише формально залишилася австрійською провінцією з австрійською конституцією, австрійськими законами, австрійським правосуддям і адміністрацією, а насправді все управління краєм, здійснення правосуддя і представництво краю перейшли до рук польських шляхтичів, які, обійшовши конституційні закони, запровадили в Галичині порядки терору, хабарництва і прямого насильства. Польсько-українським протистоянням достатньо вміло користалася центральна влада, яка час від часу вдавалася до маніпулювання у власних інтересах.

Із метою завадити такій політиці Відня в 1890 році тогочасний намісник Галичини К. Бадені уклав угоду з Олександром Барвін-

ським, Юліаном Романчуком та іншими народовцями (так звана «нова ера») з метою стабілізувати українсько-польські відносини в краї ціною незначних поступок українцям, пообіцявши їм за підтримку урядової політики декілька депутатських місць у парламенті, дозвіл на викладання української мови в школах тощо. Досягнення угоди відбулося на осінній сесії галицького сейму. «Маршал Евстахій Сангушко, нащадок давно ополяченого українського роду, створив її промовою, в якій заявив м. і. що він не робить різниці ані поміж партіями ані національностями й додав по українськи: «не забуду ніколи, що мої предки говорили по руськи». Екзекутором «угоди» мав бути галицький намісник гр. Казимир Бадені, з польського й урядового боку тоді, як з українського взяв собі її особливо до серця Олександр Барвінський. Він відіграв роллю посередника поміж урядом і народовцями, він теж залишився вірний «новій ері» й тоді, коли вона провалилася. Дня 24 падолиста 1890 р. відбулася вступна конференція намісника Баденього з представниками народовецького політичного товариства «Народня Рада» Омеляном Огоновським, Олександром Барвінським, Костем Левицьким, сеймовими послами о. Кирилом Мандичевським і Константином Телішевським, та галицьким митрополитом Сильвестром Сембратовичем. На другий день по конференції виступив у соймі посол Телішевський з заявою, що, оскільки поляки й австрійський уряд підуть назустріч вимогам українського народу щодо рівноправності на культурному полі, він учить, що український народ подібно, як «є льояльний супроти династії й держави, буде також льояльний супроти польського народу» [22].

Офіційного тексту угоди ніколи не було складено. Формально вона трималася на чесному слові її ініціаторів. Це робило даний компроміс дуже хитким – найменша підозра у нечесності однієї із сторін ставила під загрозу всі домовленості. У підсумку так і сталося. Загострення суспільно-політичної боротьби в Галичині відбулося у зв'язку з парламентськими виборами 1897 р. які увійшли в історію як криваві баденівські вибори [2, с. 205]. Вибори відбувалися в умовах урядового терору, зловживань, обману і підкупів. Влада в день виборів ввела війська в десяти

сіл і міст краю. В селах Баличі, Черніїв, Комарно, Куликів, де селяни виступили на захист своїх прав, проти виборчих зловживань, дійшло до кривавих зіткнень з військами, в ході яких було вбито 9, поранено 19 чоловік, більше 800 арештовано. За участь у заворушеннях власті організували 24 політичні процеси, на яких було засуджено 149 чоловік [23, с. 92].

Друга половина 1890-х років була переломною в історії суспільно-політичної боротьби в Галичині. Тут швидко набирав сили процес національного самоусвідомлення народних мас, формувалася партійно-політична система. Ідея побудови незалежної соборної Української держави стала найважливішою засадою політичних партій. Разом з тим, після закінчення « нової ери » значно загострилися українсько-польські стосунки.

Пожвавлення українського національно-політичного руху на початку ХХ ст. було спрямоване проти правлячої польської еліти. 1902-1903 рр. були переломними для багатьох польських політичних партій у подальшому здійсненні національної політики загалом та у ставленні до українського питання зокрема. У цей період сутність і форми польської національної програми зазнають важливих змін. Їх ідеологічним підґрунтям у польській національно-політичній доктрині стало те, що на зміну гаслу збереження «існуючого становища» утверджується думка порятунку історичної «польскості». Маємо зазначити, що польські націонал-демократи які на початку ХХ ст. посіли домінуючі позиції у польському партійно-політичному спектрі, будували свою державно-політичну програму на антиукраїнських гаслах.

У кінці 1903 р. по Східній Галичині прокотилася хвиля масових народних віч, на яких висловлювалася підтримка українським політикам та висувалися вимоги задовольнити політичні й національні права русинів у краї. Виявом загострення українсько-польських стосунків була також боротьба за український університет у Львові, який, на переконання провідних громадських і культурних діячів, мав не лише формувати високоосвічену інтелігенцію, але й стати важливим засобом розвитку національно-політичного руху. Ідею створення окремого українського університету, яка вперше була висунута ще в

липні 1899 р. на вічі у Львові підхопили широкі верстви українського суспільства [23, с.104].

«На початку ХХ століття діяльність у напрямку розширення можливостей крайової автономії, здійснювана правлячою елітою Галичини, розширила поле польсько-української конфронтації. Суперечка розгорілася щодо меж використання польської і української мови в публічній сфері й обумовлювався законодавчими ініціативами в сеймі піднятих у 1907 році консервативними польськими депутатами, що викликало протести в українському середовищі. Дійшло тоді до зміни в політиці українського угруповання в сеймі, що полягала в застосуванні так званої технічної обструкції. Також гостро українці виступили проти закону про розширення компетенції Крайової шкільної ради (подання Міхала Бобжинського) і закону про мову урядування влади автономії (подання Давида Абрагамовича)» [24, с.693-694].

У 1902 році було запроваджено нові тарифи за проїзд залізницею. Дирекція залізниць у Львові та Станіславові здійснила друк нових квитків з надписами німецькою і польською мовами. Українці не однократно піднімали питання стосовно такої дискримінації і вимагали в касах видавати квитки, де є написи українською. Їх у цій боротьбі підтримала газета «Діло», яка публікувала чис-

ленні факти таких конфліктів та заохочувала писати скарги місцевій і центральній владі. Протести українців, які на перших порах мали більше ознаки побутових, набули політичного характеру і охопили принаймні всю Східну Галичину. І дійсно, питання друку залізничних квитків у тому числі й українською мовою стало проблемою місцевої влади та вийшло на центральний рівень, про що інформувало своїх читачів «Діло» [25]. Однак, польська більшість у сеймі не спішила позитивно вирішити вимоги українців і дискусії розтягнулися на тривалий час.

Маємо зазначити, що Крайовий сейм Галичини достатньо часто ставав ареною українсько-польського протистояння. Цій проблематиці свого часу була присвячена монографія відомого польського дослідника Станіслава Гродзиського [26].

Таким чином, маємо підстави вважати, що після закінчення політики « нової ери » українсько-польські стосунки в значній мірі загострілися. На початку ХХ століття український національний рух набрав загрозливих для поляків форм у вигляді селянських виступів, страйків студентів, руху за виборчу реформу. Незважаючи на протидію з боку австрійської і польської адміністрації в Галичині українці добилися низки важливих поступок, які, на жаль, були втрачені з початком Першої світової війни.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Аркуша О. Галицький сейм. Виборчі кампанії 1889 і 1896 рр. / О. Аркуша. – Львів: НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 1996. – 174 с.
2. Аркуша О. Проблема консолідації національно-політичних сил українського галицького суспільства у 90-х рр. ХІХ ст. // Молода нація: альманах. – 1996. – № 3. – С. 198-212.
3. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації ХІХ – ХХ ст. – К., 1996. – 360 с.
4. Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ ст.: Нариси політичної історії. – К., 1993. – 288 с.
5. Демкович-Добрянський М. Українсько-польські стосунки в ХІХ ст. Передмова В. Янева. – Мюнхен, 1969. – 119 с.
6. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. – Львів, 2002. – 752 с.
7. Левицький К. Історія політичної думки Галицьких українців. 1848-1918 рр. – Львів, 1926-1927 рр. – Т. 1. – 432 с.
8. Монолатій І.С. Детермінантні фактори політичної участі (західноукраїнська парадигма транзитивного періоду) // Вісник СевНТУ. – Вип. 100: Політологія: зб. наук. праць – Севастополь, 2009.
9. Михальський Ю. Польські демократи та українське питання в Галичині напр. ХІХ – на поч. ХХ ст. (до 1914 р.) // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Вип. 33. – Львів, 1998. – С. 122-131.
10. Мудрий М. Виборчі кампанії до Галицького сейму: суспільство, політика та міжнаціональні взаємини (60-70 рр. ХІХ ст.) // Республіканець. – 1995. – № 1-2. – С. 35-42.
11. Самаранцев І. Австрійська провінція чи «Український П'ємонт»? Галичина // Українська ідея. Історичний нарис. – К., 1995. – С. 106-121.
12. Плекан Ю. Боротьба за реформу виборчого законодавства до Австрійського парламенту та Галицького сейму (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / Ю. Плекан. – Івано-Франківськ: Видавець Третяк І.Я., 2008.

13. Сухий О. Галичина: між Сходом і Заходом. Нариси історії XIX – початку XX ст. – Львів, 1999. – 226 с.
14. Химка Джон-Пол. Зародження польської соціал-демократії та українського радикалізму в Галичині (1860-1890). – К, 2002. – 310 с.
15. Чорновіл І. Польсько-українська угода 1890-1894 рр. – Львів, 2000. – 247 с.
16. Чорновол І. Поляки і українці в політиці Австро-Угорщини в другій половині 80-х років XIX ст. («Українська інтрига» графа Г. Кальнокі) // Україна: Культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 1995. – Вип. 2. – С. 71-81.
17. Чорновол І. Українська фракція Галицького крайового сейму 1861-1901 рр. (нарис з історії українського парламентаризму) / І. Чорновол. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. – 288 с.
18. Moklak J. Stanowisko posłów ruskich (ukraińskich) w Sejmie Krajowym galicyjskim wobec projektu ustanowienia Rady Szkolnej Krajowej (1866 r.) / J. Moklak // Dzieje kształtowania się polskich instytucji oświatowych / pod red. E. A. Mierzwa. – Piotrków Trybunalski, 2002. – S. 79-89.
19. Gruchala J. Rząd austriacki i polskie stronnictwa polityczne w Galicji wobec kwestii ukraińskiej (1890-1914) / Janusz Gruchala. – Katowice, 1988.
20. Grodzicki St. Sejm krajowy galicyjski. 1861-1914. – Warszawa, 1993. – 216 s.
21. Бовуа Д. Битва за землю в Україні, 1863-1914: поляки в соціо-етнічних конфліктах. – К., 1998. – 334 с.
22. <http://www.history.vn.ua/book/great/597.html> – режим доступу 10.02.2016
23. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.). – Івано-Франківськ, 1993. – 200 с.
24. Moklak J. Bilety kolejowe jako przedmiot sporu polsko-ukraińskiego w Galicji, 1908-1910 – aspekt językowy // Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagellońskiego. – 2014. – Z.3. – Prace historyczne. – S.693-700.
25. Галицький сойм. Заведення руських білетів залізничних // Діло. – 1909. – №217. – від 10 жовтня. – С.2.
26. Grodziski S. Sejm Krajowy galicyjski 1861-1914. – Warszawa Wyd. Sejmowe, 1993.

Kucherenko A.,

Petro Mohyla Black Sea National University

WORSENING OF THE POLISH-UKRAINIAN CONFRONTATION AT THE TURN IN GALICIA OF THE XIX – XX CENTURIES

The policy of «new era», proposed by K. Badeni with a purpose of normalization of relations between the Poles and the Ukrainians in Galicia, ended in fiasco. The issues of school education in the Ukrainian language, establishment of the Ukrainian-speaking university in Lviv, discriminatory electoral legislation in regard to the Ukrainians, and even train tickets as one of the language aspects, induced a great tension and even open opposition. We have examined reasons and course of this conflict, analyzed a historiography of the issue and determined a place occupied by the Galician governors who were the Poles by their nationality.

«The Spring of the Nations» awoke and rive of people, residing in the Austrian Empire, to defend their own interests with the purpose of self-determination. A rise of confrontation between the Poles and the Ukrainians was inevitable in this situation, especially in Eastern Galicia. The richest Polish population had better possibilities to make use of the principle of national and cultural autonomy, proclaimed by the government and later occupied key positions in the regional administration; among other things they delegated their representative to a position of governor of Galicia who possessed sufficiently great powers of Galicia. The central government, which used manipulations in their own interests, derived benefit of the Polish-Ukrainian opposition too.

Key words: *Galicia, the Ukrainians, the Poles, governor.*

Рецензенти: *Сінкевич Є. Г., д-р іст. наук, професор;
Міронова І. С., д-р іст. наук, доцент.*